

Filosofie trestu a dějiny penitenciárních systémů, Druhy trestních sankcí platných podle trestního zákona ČR

Filosofie trestu

- Trest = právní následek trestného činu
- Trest = opatření státního donucení, vyslovení společenského odsouzení
- Způsob reagování státu – kulturní, ekonomická úroveň společnosti, vztah společnosti k jedinci...

Filosofie trestu

□ Pojetí trestu a trestání

1. Absolutní teorie (taliační) – požadavek absolutní spravedlnosti (Kant, Hegel)
2. Relativní teorie – účelem je ochrana společnosti (např. Feuerbach, Lombroso)
3. Smíšené teorie - předchází prostřednictvím tzv. generální prevence (na této teorii náš trestní zákon)

□ Účel trestu (dle našeho trestního zákona)

- Chránit společnost
- Zabránit v dalším páchání
- Vychovávat pachatele
- Působit výchovně i na ostatní členy společnosti

□ Funkce trestu

1. Odplatná funkce
2. Regulativní funkce
3. Preventivní funkce
4. Represivní funkce

Trest a trestání v historickém vývoji (do vzniku penologických systémů)

□ Starověk

- organizování městských států vede k uplatňování státní autority v trestněprávních věcech
- „oko za oko, zub za zub“
- Trest smrti, trest zmrzačení, tresty majetkové
- Římské právo: otroctví (pro dluhy, z trestu)
- Vězení jako zajišťovací vazba, trest smrti hladem

Středověk (Feudalismus)

- Přežívají obyčejně předstátní společnosti aplikovány vládoucí třídou feudálů
- Soukromá msta nahrazována placením náhrady
- Trest má účel odstrašení, prevence, plní funkci eliminační, postupně i nápravné působení
- **System vězení**
 - podle příslušnosti pachatele k stavu a závažnosti provinění – vězení církevní, hradní, vojenská (káznice, trestnice), panská aj.
 - Šlechtická vězení (Pražský hrad – Daliborka a Černá věž, královské hrady – Křivoklád)
 - Městská vězení – pro bohaté měšťany (radnice, městské věže), chudina (šatlavy)
 - Dlužnická vězení
- Odsouzení jako pracovní síla – nucené práce (kolem roku 1500 galeje, deportace do Ameriky a Austrálie)

Osvícenství

- Nová ideologie trestání
 - Požadavek humanizace trestání (reformátoři: Bentham, Beccaria, Voltair aj.)
 - Thomas More: kritika nepřiměřenosti trestů ke společenské nebezpečnosti
 - Montesquieu: požadavek právní jistoty a zákonnosti a nezávislých soudců, **zásada proporcionality** a funkce
 - **Právo na život**
 - **Zásady zákonnosti:**
 - Žádný trestný čin bez zákona
 - Žádný trest bez zákona
- tzv. klasická škola – Cessare Beccaria

Osvícenství

- Kodifikace trestního práva – zákoníky (Josef II, 1781)
- Trest vězení jako možnost převýchovy, též možnost pracovní síly
 - Povýšen téměř výhradní trestní prostředek

Novodobé pojetí trestu

- Pojetí uvěznění jako vhodného trestu pro delikventy již v pol. 16. st.
- Vztah k hospodářským změnám (Anglie)
- 17.st – vznik internačních budov (tuláci, nemocní, osiřelí, postižení aj.)
- **Amsterodámský model**
 - Povinná společná práce, přísný režim, náboženské čtení
 - R. 1603 zvláštní budova pro mládež
 - Záměr: mravní výchova, elementární vzdělávání, práce
- Reformátor John Howard (Anglie)
 - Prvek izolace
- Reformátor Benjamin Franklin
 - Změny ve Spojených státech severoamerických
- Významnější rozšíření trestu vězení 18. a 19. st.

penologie

Dějiny penitenciárních systémů

1. Pensylvánský systém (tzv. izolační)

- 1786, Philadelphie, izolace vězněného (každý sám v cele), která měla vést ke zpytování → svědomí negativní duševní a fyzické účinky

2. Auburnský systém (tzv. systém mlčení)

- 1823, New York, práce ve společných dílnách při zachování mlčení vynucované těžkými tělesnými tresty
- Evropa: systém genfs → vězni režim porušovali, malá příprava na reálný život

3. Ženevský (smíšený klasifikační systém)

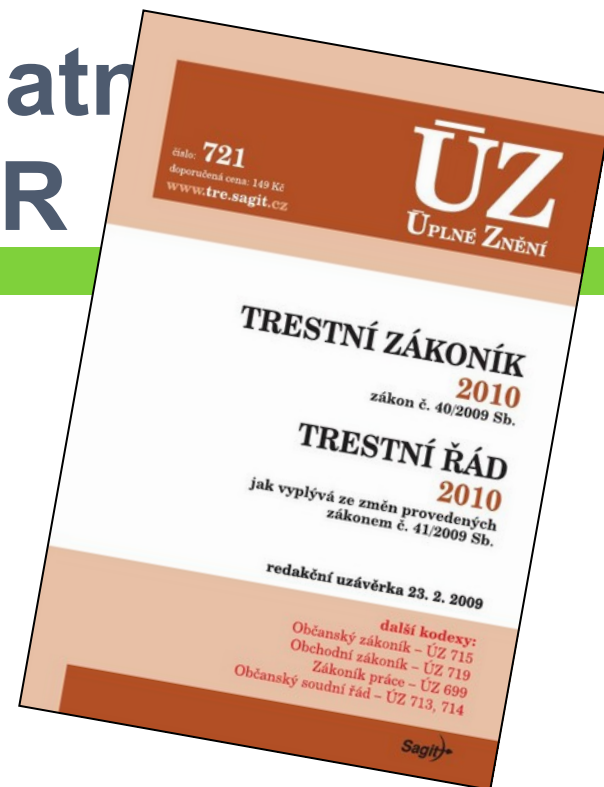
- kombinace uzavření o samotě a mlčení + rozdělení vězňů podle vnějších znaků (věk, pohlaví, délka trestu, tr. čin aj.)
- 1833, Ženeva = mlčení, klasifikace kategorií věznic podle přísnosti, zaměstnávání, návštěvy rodin, výhoda odpuštění části trestu
- Obermayerovský režim = přísný dozor, nepřetržité zaměstnávání, volný čas, pozitivní působení personálu, vzdělávání – cit pro čestnost

4. Progresivní systémy

- Přerazování z přísnějšího do mírnějšího režimu, zohlednění žádoucích změn chování a odpykané délky trestu
- Anglický a irský systém
- Obdobou je bodovací (známkovací systém) – A. Maconochie

Druhy trestních sankcí platných podle trestního zákona ČR

- **Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník**
- Část I. Obecná část
 - Hlava 1 Působnost trestních zákonů
 - Hlava 2 Trestní odpovědnost
 - **Hlava 3** Okolnosti vylučující protiprávnost činu
 - Hlava 4 Zánik trestní odpovědnosti
 - **Hlava 5 Trestní sankce**
 - **Díl 1 § 36 – 38 Druhy trestních sankcí a obecné zásady pro jejich ukládání**
 - **Díl 2 § 39 – 95 Tresty**
 - **Díl 3 § 96 – 104 Ochranná opatření**
 - **Hlava 6** § 105 - 106 Zahlazení odsouzení
 - **Hlava 7** § 107 - 109 Zvláštní ustanovení o některých pachatelích
 - **Hlava 8** § 110 - 139 Výkladová ustanovení
- Část II. Zvláštní část
 - Hlava 1 Trestné činy... **Část III.** § 419 - 421 Přechnodná a závěrečná ustanovení

Hlava V: Trestní sankce

Druhy trestních sankcí a obecné zásady pro jejich ukládání

§ 36 Druhy trestních sankcí

- Trestními sankcemi jsou tresty a ochranná opatření.

§ 37 Obecné ustanovení pro ukládání trestních sankcí

- (1) Trestní sankce lze ukládat jen na základě trestního zákona.
(2) Pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost.

§ 38 Přiměřenost trestních sankcí

- (1) Trestní sankce je nutno ukládat s přihlédnutím k **povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele.**
(2) Tam, **kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující,** nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější.
(3) Při ukládání trestních sankcí se přihlédne i k **právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem.**

Oddíl 1: Obecné zásady pro ukládání trestů

§ 39 Stanovení druhu a výměry trestu

- (1) **soud přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu**, ...k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy; dále přihlédne k chování pachatele po činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, Přihlédne také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí život pachatele.
- (2) **Povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu**, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.
- (3) **Při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem** (§ 41 a 42), k době, která uplynula od spáchání trestného činu, k případné změně situace a k délce trestního řízení, trvalo-li nepřiměřeně dlouhou dobu. Při posouzení přiměřenosti délky trestního řízení soud přihlédne ke složitosti věci, k postupu orgánů činných v trestním řízení, k významu trestního řízení pro pachatele a k jeho jednání, kterým přispěl k průtahům v trestním řízení.

§ 40 Ukládání trestu pachateli se zmenšenou přičetností

- (1) ...ve stavu zmenšené přičetnosti, který si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky, přihlédne soud k této okolnosti při stanovení druhu trestu a jeho výměry.
- (2) ...bylo možno za současného uložení ochranného léčení (§ 99) dosáhnout možnosti jeho nápravy i trestem kratšího trvání, sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, (...)a uloží zároveň ochranné léčení.

§ 41 **Polehčující okolnosti** (př. spáchal trestný čin poprvé a pod vlivem okolností na něm nezávislých, spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností,...)

§ 42 **Přitěžující okolnosti** (př. spáchal trestný čin s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské,)

Oddíl 2: Upuštění od potrestání

- (1) ... pachatel spáchání **lituje** a **projevuje účinnou snahu po nápravě** a lze důvodně očekávat, že již pouhé projednání věci postačí k jeho nápravě i k ochraně společnosti.
- (4) Upustil-li soud od potrestání, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen.

§ 47 **Upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence**

- ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a soud má za to, že **ochranné léčení** (§ 99), které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest.
- soud má za to, že **zabezpečovací detence** (§ 100), kterou pachateli zároveň ukládá, zajistí ochranu společnosti lépe než trest.

§ 48 **Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem**

- stanoví soud zkušební dobu až na jeden rok a zároveň uloží pachateli dohled
- může soud uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život; zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem.

(Př. podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona, programům psychologického poradenství, zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami)

Oddíl 3: Dohled

§ 49 Pojem a účel dohledu

- (1) Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby (dále jen "probační úředník"), spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona.
- (2) Účelem dohledu je
 - a) sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,
 - b) odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.
- (3) Dohled nad pachatelem provádí probační úředník.

§ 50 Povinnosti pachatele

- Pachatel, kterému byl uložen dohled, je povinen
 - a) **spolupracovat** s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví, a plnit probační plán dohledu,
 - b) **dostavovat se** k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu probační úředník stanoví,
 - c) **informovat probačního úředníka** o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a přiměřených povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených

Oddíl 4: Druhy trestů a výjimečný trest

- **§ 52 Druhy trestů**
- **(1)** Za spáchané trestné činy může soud uložit tresty
 - a) odnětí svobody,
 - b) domácí vězení,
 - c) obecně prospěšné práce,
 - d) propadnutí majetku,
 - e) peněžitý trest,
 - f) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
 - g) zákaz činnosti,
 - h) zákaz pobytu,
 - i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
 - j) ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,
 - k) ztrátu vojenské hodnosti,
 - l) vyhoštění.
- **(2)** Trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákoník,
 - a) nepodmíněný trest odnětí svobody,
 - b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,
 - c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.
- **(3)** Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest

§ 55 Odnětí svobody

- nejvýše na dvacet let, jestliže nejde o mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody (§ 59)
- Za trestný čin zanedbání povinné výživy lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit jiným trestem.
- Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává diferencovaně ve věznici
 - a) **s dohledem** (trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin)
 - b) **s dozorem** (trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin)
 - c) **s ostrahou** (trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem)
 - d) **se zvýšenou ostrahou** (výjimečný trest, za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, za zvlášť závažný zločin, nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.)
- Soud může zařadit pachatele do věznice jiného typu...

§ 60 Domácí vězení

- až na dvě léta
- a) vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele, **lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to popřípadě i vedle jiného trestu, a**
- b) **pachatel dá písemný slib**, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost.
- spočívá v **povinnosti odsouzeného zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí** nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotních služeb u poskytovatele zdravotních služeb v důsledku jeho onemocnění nebo úrazu; poskytovatel zdravotních služeb je povinen na vyžádání orgánu činného v trestním řízení mu tuto skutečnost sdělit.

§ 62 Obecně prospěšné práce

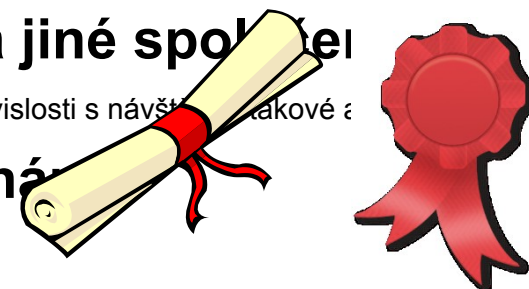

- spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností. Práce nesmí sloužit výdělečným účelům odsouzeného.
- Trest obecně prospěšných prací může soud uložit **ve výměře od 50 do 300 hodin.**
- Obecně prospěšné práce je odsouzený povinen vykonat **osobně a bezplatně ve svém volném čase nejpozději do dvou let ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu.**
- Do této doby **se nezapočítává doba**, po kterou odsouzený
 - a) nemohl obecně prospěšné práce vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky, nebo
 - b) byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody.

Ostatní tresty

- **§ 66 Propadnutí majetku** - Propadnutí majetku postihuje celý majetek odsouzeného nebo tu jeho část, kterou soud určí; propadnutí se však nevztahuje na prostředky nebo věci, jichž je nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat; propadlý majetek připadá státu.
- **§ 67 Peněžitý trest** - jestliže pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Peněžitý trest se ukládá v denních sazbách a činí nejméně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb.
(2) Denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč.
- **§ 70 Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty** - Soud může uložit trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (bylo jí užito k spáchání trestného činu, byla k spáchání trestného činu určena, získána trestným činem nebo jako odměna za něj ...)
- **§ 73 Zákaz činnosti** - Soud může uložit trest zákazu činnosti na jeden rok až deset let, dopustil-li se pachatel trestného činu v souvislosti s touto činností.
- **§ 75 Zákaz pobytu** - Soud může uložit trest zákazu pobytu na jeden rok až deset let za úmyslný trestný čin, vyžaduje-li to se zřetelem na dosavadní způsob života pachatele a místo spáchání činu ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku; trest zákazu pobytu se nesmí vztahovat na místo nebo obvod, v němž má pachatel trvalý pobyt.
- **§ 76 Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce** - až na deset let, dopustil-li se pachatel úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- **§ 78 Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání**
- **§ 79 Ztráta vojenské hodnosti**
- **§ 80 Vybavení**

□ § 54 Výjimečný trest

- (1) Výjimečným trestem se rozumí jednak trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest může být uložen jen za zvlášť závažný zločin, u něhož to trestní zákon dovoluje. (spáchání vraždy, zvlášť závažného zločinu obecného ohrožení, vlastizrady, teroristického útoku, teroru, genocidia , útoku proti lidskosti, použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje, válečné krutosti...)

Úkol

- Seznamte se se Zimbardovým Standfordským vězeňským experimentem (1971, viz stud. materiály) a zkuste se nad ním kriticky zamyslet. Zhodnoťte jeho přínosy, možná úskalí a využitelnost výsledků.
- Pro zájemce nepovinně 😊
<http://www.ceskatelevize.cz/specialy/hydepark-civilizace/12.12.2015/>

Literatura a zdroje

Publikace:

1. **Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník**
2. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 244 s. ISBN 9788073801380. DAY, Peter. *Social work and social control*. New York: Taylor & Francis, 1981.

Děkuji za pozornost a přeji hezký
den